

Dimo Dimovszki

Provinciális elégtelenség

Hogy miféle nép vagyunk, nem tudom, de külön-külön mindannyiunknak igaza van, együtt azonban sosincs igazunk. Tulajdon fogyatékoságaink mindig kicsik voltak, a körülöttünk lévőké – mindig nagyok. Akár a Paradicsomot, a világot anynyira ismerjük, ám mint édenkert után vágyakozunk érte. Bezegeinkben a mi kicsinkkel szemben mindig az ő nagyuk áll. Az okos népek szigeten foglaltak hont, mi kinkeservvel kapaszkodunk csak meg egy félszigeten. Legtöbbjüknek határainkon kívül is van érdek-figyelmük, nekünk a mieinkben itthon sincsen. Ők csillagközi háborúra készültek, mi etnikaitól rettegünk. A svédeknek uralkodójuk van, nekünk – számúzóttunk. Mi is ősi ország vagyunk, ám amíg náluk ékes műemlékek vannak, nálunk csak romok. A németek autósztrádákat építettek, mi úthálózatot foldozgatunk. A turizmust náluk a gazdagok éltetik, nálunk – a szegények. A lengyeleknek még pápájuk is van, mi meg pátriárka nélkül maradtunk most. A franciák teszik a szépet a hölgyeknek, mi pedig pörölünk a fehérréppel. A görögök halásznak, nálunk már a kis hal is kiveszőben. Őhozzájuk futnak a futballisták, nálunk a játékosok maradnak. Más országokban több nyelven szólnak s megértik egymást, mi – egy nyelven beszélünk, mégis folyton veszekedünk. Nekik irodalmuk van, nekünk – irodalmáraink. A legtöbbjük úgy hozza be a bort, amit iszik, mégis bormúzeumot nyit. Nálunk nem volt forradalom, de van Forradalmi Mozgalom Múzeuma. Mások azzal kereskednek, amit termelnek, mi azzal, amit mások adnak. Ők tisztelik a hazát, míg ott élnek, mi – ha már elhagytuk.

Az európai azért hív vendéget, hogy dolgozzon neki, mi – hogy rajtunk élőködjék. A civilizált országokban szívelégtelenségben szenvednek, mi – provinciális elégtelenségben sínylődünk. Akárhová is nézel, mindenütt jobban megy a népek sora. De mégsem: a törökök rosszabbul állnak. Nekünk van holdunk, nekik pedig, szegényeknek, alig telik egy félholdra.

De kit érdekel nálunk az, akinek nincsen!

Szondi György fordítása

Rumen Sztojanov

Arculatfaragók

Voltak ilyenek Draganovóban, van ott minden, hiszen az a világ közepe – legalábbis nekem. De nemcsak nekem. 1937-ben hajdani fővárosunkban, Veliko Tirnovóban nagy búcsút és kirakodóvásárt rendeztek, amelyen a környező falvak bemutatták termékeiket. Földjemeim nem mulasztották el az alkalmat, hogy megmutassák, mire képesek. Hatalmas földgolyóbist fabrikáltak, felrakták egy

platóra, elborították kertjeink és dombjaink gyümölcsseivel, és elvontatták a cári városba. A három méter átmérőjű földgolyó mestere a helyi ács-fotográfus-festőművész-címfestő volt, aki ponttal jelölte meg a csodás Draganovo falu helyét a glóbuszon. Joggal volt ez a pont a legnagyobb a hozzá hasonlók között, amelyek válogatott államokat jelöltek: vonalak kötötték össze azokkal a helyekkel, ahol fáradhatatlan draganovóiak munkálkodtak. Szeretek lelkesedni földijeim cselekedetei fölött, és abban az óriási, sugarakat kibocsátó pontban a draganovói napot látom, amely bevilágítja a földgolyót. A kép nem túlzó, ha figyelembe vesszük, hogy a falunak több mint hétezer lakosa volt, s ezzel a második helyen állt hazánkban. Anyám első unokatestvére, a mi szóhasználatunkban a kismagánybátyám, megrögzött szófiai, mint én, aki azonban hosszú ideig kertészkedett Csehszlovákiában, azt mesélte, hogy amikor ő ott működött, kétezer draganovói kertész dolgozott külföldön, szülőfalunkban túlnyomórészt asszonyok, öregek, gyerekek maradtak, más falvakból jöttek a napszámosok a mezei és házi munkára. De az arculatteremtésről akartam beszélni. Tehát, ha képesek voltunk ábrázolni, hogy községünk, a pont nagyságából ítélve, a legfontosabb hely a földkerekségen és sugaraival beragyogja azt, miből állt feltevéseink az a híres arculatszobrászatot?

Ha egy lány vagy legény nem volt kapós, annak több oka lehetett, vagy valami fogyatékoság, vagy hogy kétbalkezes volt a gyermek. Ilyenkor aztán a puhatolódzók, kérők, vőfélyek nem döngették a kaput. A szülők elhívtak egy nagyszájú cigányasszonyt, adtak neki valami rissz-rossz ruhaneműt, egy kis lisztet, tojást, útbaigazították, és az elindult a faluban dicsérni a szóban forgó magzatot vagy magzatnőt: milyen jámbor az a jány, milyen ügyibevaló (ügyesen végez minden munkát); milyen dolgos az a legény, és így tovább, töviről hegyire. Egyre kereste az alkalmat a cigányasszony, hogy magasztalja a leányt vagy a legényt, hiszen ezért fogadták föl. Röviden: a talpraesett asszony egy pár elnyútt bocskor fejében kifaragta és hitelessé tette a közvélemény előtt a leány vagy a legény kedvező képét. Mai szóhasználat: az a tarka bugyogós, olcsó menyecske arculatteremtő volt, gondja volt rá, hogy álltában-ültében mindegyre faragja valakinek a vonzó képét. Amiért a munkaadója természetben jutalmazta, különösen, ha lakodalomig jutott a dolog. Itt már magától ötlük szemünkbe a párhuzam: legény=pártaktivista, szülői testület=párt. Miért tennék akkor erőszakot a lelkiismeretemen, és tagadnám le, hogy a draganovóiak jóval észak-amerikai sápadtarcú testvéreik előtt felfedezték az arculatszobrászatot? Hiszen a falumbéliek már sokkal azelőtt becsben tartották az arculatfaragó-nőket, hogy Kolumbusz leverte volna a vizes cöveket az Újvilágban. A hajdani arculatszobrászatról tanúskodik a beszédfordulat: „Most, hogy meghalt a cigányasszony, aki dicsért”, olyasféle folytatással, mint „magamnak kell dicsekednem”. Miként a régi görögök mondták, nincsen új a nap alatt; minden új csak elfelejtett régi.

A néphatalom egy immár múltba süllyedt, de gyönyörű napon – hiszen minden, amit tett, szép volt, gyönyörű volt – jókora husággal akasztotta meg a cigánytörténelem kerekét: határozat született, hogy nyomban be kell szüntetniük évszázados vándorlásukat, és azonnal meg kell kezdeniük a letelepedett életmódot azon a helyen, ahol a rendelkezés utolérte őket. Ez azonban még márdártávtalból sem tette láthatatlanná a teljes azonosságot a hajdani lepcsés szájú arculatszobrásznők és az óceánon túli imagemakerek között. A tanulatlan, anal-

fabéta cigányasszonyok ugyanazt tették, amit a később elsokasodott diplomás oxfordi, harvardi, cambridge-i imagemakerek: megszépítették valakinek – aki minden esetben fizetőképes volt – az arcukat, azzal a nemes céllal, hogy a lehető legmagasabb áron legyen eladható a piacon, ahol közvéleménnyel kereskednek, a faluvégítől a párt, nemzet hangulatán át a világ közvéleményéig. Azok a hajdani cigányasszonyok megelőzték azokat a skatulyából kihúzott szemüvegeseket és szemüveges nőket is, akik közönségkapcsolattal keresik a kenyerüket. És végül mi derül ki? Hogy nagy sápadtarcú testvérünk, feltalálva a public relationst meg az imagemakinget, azt fedezte föl, amit agyafúrt földijeim már ősidők óta tudtak. Híres kertészek vagyunk, ezért aztán, a mi szólásunkkal élve, nekünk újonnan megnyitott egyetemi szakokon p(r)osztmodern módon public relationst és imagemakinget tanítani annyi, mint uborkatermesztőnek uborkát eladni.

Tekintetbe véve a draganovói arculatfaragás eredeti rendeltetését (hogy tudniillik mesterségesen fölverje az elfekvő áru árát, és nyereséggel lehessen túladni rajta a házassági börzén), ahogyan visszaemlékszem rá, elfog a gyanú, hogy az újsütetű public relations urak és hölgyek, imagemakerek és imagemakernők ugyanezzel foglalkoznak: erkölcsi roncsokat, politikai hullákat szépitgetnek a választói szem számára, behúzzák a csőbe X-et és Y-t, hogy hallassa hangját, ne a nemzet, hanem a fizető púderozott, fehéritett, pirosított, kékített, egyszóval demokratizált alak javára.

Megható emlékekben ringatódzva hozzáteszem, hogy már jóval a dicsó és hősi 1944-es, elnézést, 1989-es év előtt szemtanúja voltam, milyen elképesztő módon felgyorsul és elmélyül az arculat és a személyiség szétválása. Valaha a kettő egylényegű volt nálunk: Levszki, Botev talán aranyakat pengetett le bárkinék, hogy gondosan faragja ki arculatukat? Nem egylényegű és oszthatatlan-e nagyjaink bármelyike? Sajnos, külső ördögöktől feltűzelve, nálunk is terjeszteni kezdték a sunnyogók, hogy az ember kettéhasadása bizonyos meggondolások, legfőképpen a saját zsebünk szempontjából sokkal kifizetődőbb, mint az egylényegűség. És az arculat ettől kezdve önálló életet kezdett élni, pontosabban kirúgott a hámból, mint a tüzes paripa. A ravaszdiak rájöttek, hogy az hozza a legnagyobb hasznot, ha átszabják a bibliai bölcsességet: „Tetteikről ismeritek meg őket.” És szép csöndben kifordították: „Arculatukról ismeritek meg őket.” Ez az átalakítás a legnagyobb mértékben sikerült, hála a kezdetben amatőr, később profi arculatfaragásnak, ami végső soron ugyanaz, mint a jól ismert „Ne azt nézd, amit csinálok, azt hallgasd, amit beszélek.” Vagyis az arculat, pontosabban a látszat, korábban elképzelhetetlen fontosságra tett szert: nem az a fontos, milyen vagy, milyen a lényeged, hanem az, hogy milyennek látszol mások szemében. Tehát lényeged csak annyiban bír jelentőséggel, amennyiben alapot ad a külsőségnek, a színlelésnek, amelyre támaszkodhat. Lehet valaki zsugori a csontja velejéig, de kitartóan, tudományosan oktatta, dresszírozva, akár egy vásári majom, nem azt tárja a nyilvánosság elé, amilyen, hanem abbéli tudományát, hogy a legügyesebb fogásokkal meggyőzze környezetét bőkezűségéről, legrosszabb esetben bölcs takarékoságáról. A arculatépítés nem szándékozik megváltoztatni a személyiséget (még csak az kéne, hiszen nem vallás), amelynek képét csiszolgatja, hanem kizárólag annak külső oldala, felszíne iránt érdeklődik, még akkor is, amikor belső adottságaiból indul ki. Egyáltalán nem arról van szó, hogy az imagemaker bárányt akarna csinálni a far-

kasból (ha valaki arra vágyik, ott a pópa), hanem báránybőrbe bújtatja, és megtanítja a legszelídebbre változtatni hangját, míg csak a környezete el nem hiszi, hogy úgy béget, mint egy valódi báránka. Ugyan kivel alkudozott Jézus Krisztus, hogy faragjon Neki olyan arculatot, amely különbözik lényegétől, vagy egyik-másik külső vonása hangsúlyozásával tárja fel az Ő titkát?

Az arculatszobrászat törvényesíti és fejleszti, tökéletesíti a közéleti szereplő-színész fennálló helyzetét, műkedvelőből irigylésre méltó profivá faragja, képes olyan magaslatokra emelni színészi teljesítményét, hogy már ő maga is elhiszi: nem szerepet játszik, hanem valóban pontosan az, amit nagyszerű színpadi alakításban tálal a hiszékeny választóközönség elé. Ma a közéleti szereplő nyilvánvalóan színésszé vált, kényszerűségből vagy hivatásból, aki azt a figurát játssza, amelyet arculatszobrászok hada vert a fejébe mint legjövendelmzőbbet az ő számára. Az arculat fizetőképes tulajdonosát példásan eligazítják az arculatfaragók, milyen körülmények között vesse keresztbe a lábát, és ezt pontosan hogyan tegye, hogy a legnagyobb sikerrel mozdítsa elő önnön piaci báját, tekintettel a legvaskosabb politikai előny kicsalogatására, hogyan viselkedjen közvetlenül a serdülőkkal, hogyan hassa meg a szűkölködő nyugdíjasokat, kinek melyik érzékeny húron játszóék, kinek milyen mosolyt osztogasson, mikor vesse be a legőszintébb pillantását mérhetetlen nagy lelke mélyéből a folyton körüludvarolt választópolgárok előtt, mikor süsse le szemérmesen a pilláit, és így tovább, és a többi, megtanítják a hivatásos színművészet minden lehetséges színpadi trükkjére és fogására, míg egy napon olyan ügyesen ébred, mint egy bűvész, mondhatni szinte skizofrén módon kettéhasadva, az arculat dühödtt túlsúlyával a lényeggel szemben.

A mai politikust az alkalomhoz illően sminkelik és testápolják, mint egy manőkent, némelykor egészen addig, amíg jóformán csak a csontok maradnak belőle, hogy a szülőanyja sem ismer rá, és azt sem tudja, melyik kezével hányja magára a keresztet bámulatában annak az embernek a láttán, aki az ő méhéből bukkant e világra, de még álmában sem emlékeztette erre a gondosan kidolgozott arculatra. Ma a közéleti szereplő kötelezően elsőrendű színész, aki rendíthetetlenül végrehajtja arculatfaragó stábjának rendezői utasításait: különben az a veszély fenyegetné, hogy villámlás, mennydörgés és átokközön közepette bukna el már első lépéseinél a politika színpadán. És mivel színpad, e szóban már minden benne van, setesutáknak, még ha végtelenül becsületesek és jó szándékúak is, nincs rajta helye. A politikust számtalan készség elsajátítására dolgozzák meg az arculatszakemberek: hogyan mélyítse meghitt színezetűre a hangját, hogy megérintse a választópolgári lélek legérzékenyebb, titkos húrjait, azzal az ártatlan szándékkal, hogy megszerezze támogatását, milyen utánzóhatatlanul könnyed mozdulattal nyúljon az adófizető zsebébe, hogyan találja a legédesebben az elkésérítő hírt a küszöbön álló áremelésről, egészében véve, hogyan váljék mindenoldalúan és harmonikusan fejlett cirkuszi személyiséggé, aki a bohóckodástól a melodrámán keresztül a magasztos tragikumig mindenhez ért. Ha pedig ráadásul a kötéltréfa, a zsonglörködés és az állatszélidítés is a kisujjában van, az ilyen politikus az ég ajándéka. (Isten ments, nem Ronald Reagan hollywoodi színészre célozok.) De jaj, a leggondosabban megformált arculat sincs bebiztosítva egyik-másik pompás természeti adottságokkal rendelkező gyakornoknál felbukkanása ellen, és a sziklaszilárd, nagyszerű arculat

úgy omlik porrá, mint a homokvár, rettentő slicc nyílik, és könyörtelenül kivillan a meztelen ágyigagság. Hiába a tapasztalt és mindentudó arculatszobrászok falkája, hiábalók az erőfeszítések, az egész emberiség látja, a költő szavaival élve, hogy „a maszk és smink nélküli nő – vicsorgó, vérszomjas kutya”, vagyis ott áll egy politikus, az arculata nélkül. De ne térjünk el a tárgytól, semmi hasznom abból, ha tárgytól eltért arculatot építünk magamnak, tiszta ráfizetés.

Az arculatfaragott államférfiúnak azt kell tudnia, hogyan mutatkozzék együttérzőnek, nem azt, hogy hogyan legyen együttérzőbb, az legyen a plébánosa gondja. Valaha, egyre hihetlenebb ez feltartóztathatatlanul változó nézeteink közepette, minél egységesebb volt a személyiség (lényeg és megnyilatkozás), annál vonzóbb volt, példák hosszú sorát kínálja sok évszázados történelmünk, amely bővelkedik nagy egyéniségekben. Tünékenyebben, mint a tavalyi hó, elmúltak azok a tiszta lelkű idők, most a politikust annál többre értéklik, minél eladhatóbb az arculata, vagyis kettőssége, meghasonlottsága, amelytől valaha megóvott bennünket az istenfélelem. Az arculatszobrászat édes és szívbéli gyermeke a p(r)osztmodernség alapját képező „minden árucikk, minden adható-vehető”-nek, beleértve az arculatot is, amelyet tudatosan és előre megfontolt szándékkal választottak le a korábbi emberi egylényegűségről. Miért hagynánk ki az alkalmat, ha az arculatfaragással pénzt lehet keresni, mégpedig nem kis pénzt. Ebből következik, hogy az olyan ősi bölcsességek, mint „Ruhája szerint fogadják, esze szerint búcsúztatják”, és „Előbb az eszét nézd, ahhoz szabd a sapkát”, óceánon túli felújításban így hangzanak: „Arculata szerint fogadják, bajkeverése szerint búcsúztatják” (olykor dutyiba is csukják), és „Előbb az arculatát nézd, ahhoz ásd a gödröt”. Ma a politikus oly tökéletesen bánik arculatával, hogy nyugodtan taníthatná Sztanyiszlavszkij, Brecht és a hozzájuk hasonló színházi nagyságok módszereit. Manapság nem számít szégyennek, ha köztudomásra jut, mennyit nyert rokonszenvedés és báj tekintetében valakinek a közvéleménybeli arculata, mióta ihletetten és áldozatkészen munkálkodik rajta egy élvonalbeli arculatfaragó csoport. Figyelve a vonzó közéleti személyiségek figuráinak ezt az egész műv(ész)i módon színpadra állított seregletét, egyre erősebb az az érzésem, hogy ezek virtuális másolatok, nem pedig tulajdonosaik, személyiségük: a személyiségek nem a maguk valójában állnak elénk, hanem úgy, ahogyan sugallják nekik, hogy a legszélesebb körben fogyaszthatók, legjobban tetszenek azoknak, akiket egyesek már szégyellnek népnek nevezni, mert az az egylényegű Levszki, Botev, Sztambolov áldozatvállalására asszociál, inkább az undorító választópolgárság nevet használja, a mókamesterek pedig, utalva a kárvallottak szüntelen vezető-k-politikusok felé való pálfordulásaira – seggnyalópolgárságot. Némelyek az elektorátus fogalmával élnek, a freudizmus itt kielégítetlen tudatalatti vágyak után szaglászhatnak, amelyek az erektorátushoz vezetnek. Mindez makacsul felfelidézi emlékezetemben, hogyan vették el az eszét (no meg az aranyát) a hiszékeny rézbőrűeknek Kolumbusz Kristóf gazfickói egy marék üvegyönggyel. Egyébként ez nem egészen így van: a mai bennszülött választópolgár tudja, hogy az arculatfaragott üvegyöngyök értéktelenek, de szívesen nyögdcésl örömeiben miattuk, mégiscsak más, ha egy vakító fogsorú, sudár természetű szépfiú etet a maszlaggal, mintha egy fogatlan köpcös, az amerikai indiánokhoz képest a haladásunk kétségtelen. A totalitárius szocializmusban annak közrendű

építője úgy tartotta: ők azt hazudják, hogy fizetnek, én azt hazudom, hogy dolgozom érte, ez volt az az íratlan társadalmi szerződés, amely a sírba vitte a történelem legfényesebb rendszerét. A demokratáskodásban az új társadalmi szerződés így hangzik: mi elbűvölő vezetői arculatokat kínálunk neked, te meg úgy teszel, mintha hinnél nekik. Világos, hová juttat bennünket ez az íratlan megállapodás is. Hajdan egy uralkodó „Országomat egy lóért!” kiáltással reszkettette meg a levegőt. Meghalljuk-e valaha a közfelkiáltást: „Országunkat egy politikusért, akinek nincs mintaszerűen kifaragott arculata!”?

Visszatérve a csodás Draganovo faluhoz, ahol rongyos menyecskek faragták az ártalmatlan ügyefogyottak arculatát, az egyetlen lehetséges következtetés: Draganovo Európában volt/van, mielőtt még az Európa lett volna, vagyis szükségét érezte volna az arculatszobrászatnak. Hiszen mi tanítottuk meg Európát, hogyan kell paprikát ültetni, nem beszélve erről a természeti csodáról, illetve jelenségről: az arculatfaragásról, amely úgy terjed, mint kóbor kutyában a bolha: nem tudom, hogy van a Vadnyugaton, de itt nálunk nem esszük a paradicsomot a karóval együtt, ha az előbbin a közéleti személyiségeket, az utóbbin pedig a kiglancolt vonzó arculatot értjük. Hiszen a totalitárius szocializmusban kötelezően és össznépi összefogással merítettünk a gazdag szovjet tapasztalóból és a még gazdagabb szovjet nyelvből, így tehát az arculatnak az ember helyett (tyúkot a lóért) való ránk erőltetésével kapcsolatban csak ennyit mondok: Nyet. Érdekelne: az USA-ban, amikor az atombombákat szórták Japánra és a napalmokat Vietnamba, ki hozta ezeket a mélységesen emberbarát döntéseket: arculatok vagy emberek? Nézem a tévében, hallgatom a rádióban, amint értelmes emberek és embernők magyarázzák, milyen tudományos módon állítják össze (!) az adott pozitív, mi több, elragadó, sőt mi több, csábító arculatot, és ki tudja, miért, önkéntelenül azok a szerény és névtelen kollégáik jutnak eszembe, akik ama fizetett szolgáltatással keresik a kenyerüket, hogy kisminkelik az elhunytak arcát. Minthogy nem szeretem az idegen szavakat, ők engem még kevésbé, találgatásokba bonyolodom, mivel helyettesítem az imagemaker szót: az arculatszobrásszal vagy a hullaszépitővel? Anyanyelvünket már gazdagítja a menedzselés és zombiasítás, legfőbb ideje, hogy keblére ölelje testvérszavukat, az imidzselést (arculatfaragást) is. Mivel az új jövevényyszó az én alkotásom, jelentése felől magyarázattal tartozom: az imidzselés a zombiasítást váltja fel a politikai hullaszépitéssel és az erkölcsi roncsfelújítással.

A műv(ész)i kidolgozású közszereplői arculatban az a legjobb, hogy könnyen és váratlanul, de elkerülhetetlenül megreped. Egy világszerte nagyra becsült államfőt egyszer csak zsiros megvesztegetésen kapnak, no nézd csak, kifogástalan arculata ellenére. A vezérnek bilincset kattintanak a csuklójára, és hiába a tudományosan megtervezett, glóriás arculat, a legbaljósabb imagemakerek és public relations-dámák sem tudják megmenteni, leporolják a tenyerüket, és egy búcsú-„pfuj”-jal újabb megbízók után néznek, még ékes-szólóbb csekk-könyvekkel, mi sem természetesebb, így aztán az imagemaker egy kicsit mindig imagebetyár- és imageróger-gyanús.

Hajdanában „kenyeret és cirkuszt” jelszóval tartották kordában a tömeget. Több mint két vérvizataros évezred során talán sikerült az emberiségnek előrelépnie a „kenyeret és arculatot”-ig? Vagy ha egészen becsületesek akarunk lenni: „Coca Colát és arculatot”-ig? Csoda-e, ha a politikus, a vezető manapság

többé-kevésbé, kényszerűségből vagy szabad akaratából, showman? Egy menedzser a lócitromot is el tudja adni, ha csábító a csomagolása, vagyis az arculata. Ebben az életben semmi sem véletlen: az sem, hogy a menedzsment gyanúsan emlékeztet a menaszériára.

Csíkhelyi Lenke fordítása

Ilyen-olyan társadalom, ilyen-olyan írók

Beszélgetés Zlatomir Zlatanovval

– *Hogy érzi magát a könyvpiacra, amelyről hiányoznak a kulcsfigurák: az irodalmi ügynökök?*

– Nem hálás bolgár szerző könyvét terjeszteni, saját magunknak kell könyveinket „elsóznunk”, vagy a barátainknak adjuk ki őket. Biztosan van kereslet, és ez neveléssel is kialakítható. Jóllehet itt irodalmi klikkekről és „maf-fiákról” kell beszélni, amelyek a kullisszák mögött betöltik ezt a szerepet, neveket, szövegeket, értelmiségi hangulatokat erőltetnek ránk. Az írás színtere meg az olvasás színtere között nálunk nincs semmiféle érintkezés, annak hídfőit mindenestül lerombolták. Nem vagyunk olvasó társadalom.

– *Mennyiben érvényes az a közkeletű tétel, hogy a bolgár író és a bolgár könyv haldoklik?*

– A kérdés pusztán annyi, hogyan írjunk meg valamit, s mire fel. Legelőször pedig azt kell tisztáznunk, mi az, hogy bolgár. Valami illő kifejezéssel megfogalmazható-e. Most nagy ekörül a zűrzavar. Ma rakosgatjuk össze annak elemeit. Bizonyos nyitás nélkül mégiscsak lehetetlen még a helyi szellemi szükségletek kiszolgálása is. A geopolitikai átrendeződés azonban rossz irányba visz bennünket.

– *A bezárkózás bajosan lehet kiút...*

– Elveszünk a jelentéktelenségben. Ennek pedig nincsenek fokozatai. Ez csak most kezd tudatosulni bennünk. Nálunk mindig fontos szerepet játszanak az „Apa” vagy az „Anyá” képében a felsőbbbségek, amelyek politikai értelemben kívülről jönnek. A férfiasság s a posztmodern lényege az, hogy légy a magad ura. Anyagi és szellemi tartalékaink azonban roppant szűkösek, és ez minden erőfeszítést értelmetlenné tesz.

– *Ilyen összefüggésben mi az író dolga?*

– Az írás nálunk mindig meg akar felelni valaminek, valamilyen létezőhöz méri magát. Holott sajátos küldetésére kellene figyelnie, mert a művészet mindig öntörvényű. Egyedül az lehet jelentőségteljes, ami belülről fakad. A bolgár ember a hagyományból bálványt csinált, minden újat ízekre szedve a múltba temetkezik, szemlélete erős regionális jelleget mutat. Hiányzik számára a nyugati ember alapvető egzisztenciális értékmérői közül nem is egy. Például a semmitől, az ürességtől való félelem. Eszmeiségét, művészetfelfogását mindig telezsúfolta kicsinyességekkel.

– *Nem segíthetne ennek az irodalmiasság „leküzdése”?*

– Palimpszesztre írunk mindannyian, nyomokat nyomokra. Az ilyen összefüggések meg nem értését egyre jobban megsínyli kultúránk, az európaiakhoz képest torz módon fejlődünk, akár annak valami nyúlványa. Nyílt titok, hogy nincs európai rangú írónk. Van, aki bízik a csodában s abban, hogy az a regionális bezártságban születik meg. Kísérletet tettek még valamiféle csúcok nélküli irodalom megteremtésére is. Írónak lenni a mai társadalomban azt jelenti, hogy részese kell legyél a kollektív mítosznak. Hogy szereped foglyává válj. Az író itt nem több jelölőnél: ő szervezi a konjunktúra bizonyos fokig diszkurzív erőfeszítéseit. A nagyok, mint Tolsztoj vagy Eliot, valami irodalmon túlira törekedtek, ami misztikus, vallási jelleget ölt. Az igazságot olyképpen mímelve, mintha annak a társadalom és az egyén lennének a letéteményesei, a sajtó arat: elvtelensége a paródia és a gondolatmentesség szintjére húz le mindent. Az írók kullognak az események után.

– *Visszahúzódnak, talán ez az oka?*

– Erről van szó, s hozzászoktak az arisztotelészi típusú irodalom megbízható fogalmaihoz, amelyek már alkalmazhatatlanok. A bolgár író kész azonosulni a társadalmi közvélekedésben a szerepéről kialakított elképzeléssel, ez a szerep pedig komoly elhivatott-

ságot és nemzeti szellemet feltételez. A normális helyzet megosztottsággal járna, megosztottsággal a nyugati mentalitással egybecsengő elit kultúra s a lapos tömegkultúra között. Egy hanyatló nemzetnek lehetnek kiváló írói, de a tény, hogy nincsenek nyugati típusú filozófusaink, sokat elárul intellektuális tartalékainkról.

– *Erre a nézetre könnyedén rá lehet ütni a nemzeti nihilizmus pecsétjét.*

– Inkább a nyugati ember intellektuális finnyássága szól belőlem, nem a nemzeti nihilizmus. Sajnálatos volna, ha megpróbálnánk ellenszegülni a nyugati gondolkodásmódnak, mely mélységesen kifinomult, agyafúrt és művelt. Ahogy Dosztojevszkij mondja: ott megtanulták, hogy könyveiket bekössék, itt még nem. A szlávok kevésbé fejlettek kulturálisan, ez nyilvánvaló, ám nem is barbárok. Inkább valamiféle invalidusai a modernségnek. S értéket tulajdonítva neki felmagasztalják önnön ügyefogyottságukat, hogy elviselhető legyen. Ily módon nyugtatgatják és altatják el magukat. Van egy ilyen-olyan társadalom, vannak ilyen-olyan írók, van egy ilyen-olyan irodalom, ebben merül ki az erkölcsiségünk. Gyökeres fordulat ebben, azonnali átalakulás, sajnos, elképzelhetetlen.

Szondi György fordítása

Dimo Dimovszki (1945–1994) prózaíró, a rövid elbeszélés mestere, tíz könyv szerzője.

Rumen Sztojanov (1941) író, költő, műfordító. Hosszú évekig diplomata Brazíliában. A spanyol és portugál irodalom legismertebb fordítója Bulgáriában. Öt verseskötet és három prózai kötet jelent meg tőle.

Zlatomir Zlatanov (1953) verseskötetek, esszé- és prózakötetek szerzője.

Alek Popov

Jelentéstevő

Abban az időben rettenetesen büszke voltam arra, hogy az Államvédelmi Hatóságnál dolgozom, habár hivatalom teljességgel jelentéktelen tűnt. Reggel kilenc felé végigjártam az irodákat, begyűjtöttem a jelentéseket, és a fogadószobában hagytam őket. Délután öt óra felé újból körbejártam, hogy kicseréljem az írógépek tönkrement szalagjait, és fehér papírral töltsen meg őket. Egy ezüstös targoncával közlekedtem a folyosón; szerettem hallgatni a kis, dundi gumikerekek csikorgását a kanyarokban, amikor gázt adtam a sima mozaikon. Más feladatom nem volt.

Nappal az Államvédelmi Hatóság egész hatalmas épületében csak három személy tartózkodott: a portás, Ani és én. Kissé nyomasztott, de legalább nyugodtan dolgozhattunk. A portás ritkán hagyta el a bejárat melletti üvegbódét – komor, szürke egyenruhás ember, különösebb ismertetőjegyek nélkül. Jelenléte pusztán formalitás volt, a bejárat érzékelőrendszere figyelmesen megvizsgálta tenyerem lenyomatát, mielőtt beengedett volna. A portás este nyolc felé ment el, bezárta az ajtót, és egy hatalmas, rozsdás láncot lakatolt rá. Kiszámoltam, hogy több mint tizenkét órát tölt el a bódében. Mikor eszik? Mikor pihen? Lehet, hogy tulajdonképpen ketten vannak, csak hasonlítanak egymásra? Néha ugyanezt gondoltam magamról és Aniról is... Anit igazi szépségnek lehetett volna nevezni, ha nem lett volna az az üres, tévelygő tekintete. Magas, karcsú, szőke... De az ő hivatalában egészen más tulajdonságokat értékeltek. Ani vak volt. És neki volt a leghosszabb nyelve, amit csak el lehet képzelni. Néha kicsúszott a szájából, és rózsaszínűen, a nyáltól csillogva lógott le egészen az álla alá. Ani reggelenként, hét óra tájban érkezett meg, két teljes órával énelőttem, és a falakat tapogatva járta be a szobákat. Minden iroda közepén egy kis íróasztal állt, rajta írógép; a teleírt lapok jobbra, az üresek balra heverték. Ani feladata abból állt, hogy a teleírt lapokat egy nagy, sárgás borítékba helyezze. Ekkor került bevetésre szuperhosszú, nedves nyelve. Placcs! Erre azért volt szükség, nehogy valaki az alkalmazottak közül kísértésbe essen, és belenézzen a jelentésekbe. Ani még ha akarta volna, akkor sem tehette volna meg. Egyszer megkérdeztem tőle: „Te, Ani, nem unod, hogy borítékokat ragasztgass?” Elmosolyodott, és kihúzott egy dobozkat a kötényéből – apró, kék drazsék voltak benne. Bekaptam egyet, savanyú volt, a szám megtelt sűrű, ragadós nyállal.

Ani mintaszerű alkalmazott volt, de még a legjobb szakemberek sem tévedhetetlenek. Egy reggel éppen szokásos kötelességemet teljesítettem, amikor valami *rettenetesre* bukkantam. Egy papírlapra a padlón. Egy leejtett lapra! Egy ideig meredten bámultam a fehér papírdarabot, melyen fekete sorok fénytettek. Aztán óvatosan felemeltem. Semmi kétség, valamelyik jelentéshez tartozott. Ani véletlenül leejthette, más magyarázatot nem találtam. Égetni kezdte az ujjaimat, ezek titkos információk voltak. Szigorúan titkosak! A tekintetem a hatalmas, sárgás borítékra tévedt, melyen az operatív munkatárs száma állt.

Arra gondoltam, hogy kinyitom, és visszadugom a kicsúszott lapot. De eszembe jutott, hogy így még nagyobb vétséget követnék el... Összegyűrhetném, és kidobhatnám egy szemétközetbe valahol odakinn. De akkor az, akinek a jelentést szánták, bizonyára észrevenné, hogy hiányzik egy oldal. Vizsgálat kezdődne: hogyan, mikor, hol veszett el? És előbb vagy utóbb hozzánk vezetnének a szálak: Ani születése óta vak, tehát csakis nekem állhatott érdekemben ilyenmi. Ani leejtette, én pedig elloptam! Őt elbocsátják, engem pedig elítélnék...! Eltaposnak! Sőt, már maga a tény, hogy elolvastam egy egész oldal titkos információt – hiszen senki sem hinné el, hogy nem tettem meg –, elegendő indok lenne ahhoz, hogy rám támadjanak.

Egész nap nyomasztó előérzetem volt. Nem dobhattam el azt az átkozott lapot, és még kevésbé tarthattam magamnál. Nem tudtam, hová vihetném. Mindig is rejtély volt számomra, ki írja a jelentéseket. És mikor? Azt feltételeztem, hogy az operatív munkatársak késő este jönnek, tizenkettő után, nappal biztosan az ellenséget követik. Egyedül ez a magyarázat tűnt logikusnak. Elképzelttem, hogy éjszaka az épület megtelik étellel. A gépek kattognak, a folyosókon fürge, tetterős férfiak nyüzsögnek... Hirtelen mentő ötletem támadt. Visszaviszem a lapot annak az operatív dolgozónak, akinek a jelentéséből kiesett! Személyesen adom át neki, és elmagyarázom az esetet. Habár szigorúan tilos volt az alkalmazottak közül bárkinek is az épületben tartózkodnia nyolc óra után, ez a megoldás tűnt a legelfogadhatóbbnak. Azonkívül volt egy objektív okom is. Lehet, hogy megdicsérnek érte... Lehet, hogy kitüntetnek!

A félhomályos folyosón tüzes ragyogással égtek a targonca vörös féklámpái. A mélyén óriási, kovacsoltréz ötágú csillag lógott. Az ötödik emeleten voltam, annak az irodának az ajtaja előtt, ahol a leejtett lapot találtam. Tíz óra múlt. Az épület üres. A hideg kőfalakra süket csönd nehezedett. Féltem. Néhányszor megfordult a fejemben, hogy el kellene tűnnöm. De csak várakoztam, a csöndtől és a félhomálytól megbabonázva, és úgy éreztem, mintha a targonca vörös szemei belém fúródának. Hallgatóztam: minden pillanatban reménykedve hallani véltem, hogy az üres folyosón visszhangot vernek az operatív munkatársak sietős léptei. De senki sem jött. A percek lassan teltek. A csend egyre sűrűbbé vált. Lehet, hogy ma szabadnapjuk van?... Hirtelen éles, nyekergő hang szállt felém, melytől a vérem is megfagyott. Az ötágú csillag komor körvonala a folyosó mélyén megmozdult. Sugarai esetlenül forogni kezdtek lefelé, és a csillag lefordult. Újból csönd lett. De már semmi sem volt olyan, mint előtte. Éreztem, hogy láthatatlan, hideg sugarak hatolnak bőröm rostjaiba. A fordított ötágú csillag rettenetes fejhez hasonlított; két, vastag szarva között valamiféle fekete erő koncentrálódott. Még egy negyedóra telt el feszült várakozásban, amikor a közeli ajtó mögül felhangzott az írógép kopogása. Beosont anélkül, hogy észrevettem volna! A kulcslyukhoz közelítettem a fülem; az írógép kattogott, mint a géppuska. Összeszedtem a bátorságom, és kopogtattam. De senki sem válaszolt, csak a billentyűk kalapálása hallatszott bentről. Biztosan semmit sem hall, úgy belefeledkezett a gépelésbe. Zavar és feszélyezettség fogott el, hogy megtöröm munkája ritmusát. És mégis megragadtam a kilincset. Beléptem... A szűk irodát kékes, hidegen villódzó fény világította be. Éppen arra készültem, hogy elmotyogjak valamiféle bocsánatkérést, amikor felfedeztem, hogy az íróasztal mögött nincs senki. A szoba üres volt. És ennek ellenére a gép örült

gyorsasággal írt; a billentyűk ugráltak, a henger jobbra-balra mozgott, a tabulátor minden sor végén acélosan felcsilingelt. Magam sem tudom, hogyan kerültem újra a küszöbön kívülre. Az állkapcsom remegett. Az írógépek tízesével, százasaival küldtek felém dühös sortüzeket. Újból a szemembe ötlött a megfordult csillag vészjósló körvonala a folyosó mélyén. Kétségbeesetten iramodtam a szomszéd ajtóhoz: a szoba üres volt, a gép mohón rágta a papírt. A következő irodában – ugyanez. Bolyongtam a folyosón, és válogatás nélkül nyitogattam az ajtókat. Hogy lássam, a gépek buzgón írnak-e. Írtak. A billentyűk lyukakat vájtak a papírba és a fejembe. Az ajtók tátongtak, a szobákban semmi élet, csak a neonlámpák kísérteties fénye világított. El kellett tűnnöm innen. Mindenáron! A lifthez futottam, és ujjamat a puha gombba mélyesztettem.

A vasajtó hangtalanul nyílt ki. A vakítóan kivilágított kabin küszöbén hatalmas ember állt. A férfi körülbelül két méter magas volt, pompás, kékes egyenruhát viselt csillogó tábornoki váll-lappal. Mélyen a homlokába húzva hordta szemellenzős sapkáját, melyen fordított, rubin ötágú csillag díszelgett.

– Mit keresel itt ilyenkor, fiacskám? – kérdezte.

Hangjában nyoma sem volt csodálkozásnak vagy haragnak. Nyugodtan és kissé tompán beszélt, kifejezéstelenül.

– Tábornok elvtárs – motyogtam, és zavartan turkáltam a zsebeimben –, találtam egy papírlapot, át szeretném adni önnek.

Nem tudtam levenni szemem az arcáról: az állkapcsát, az orrát, a po-facsontját puha, vörhenyes szőrzet borította. Szemei nem látszottak a szemellenzőtől. Megtaláltam végre a papírlapot, és reszketve nyújtottam oda. Nem mutatott érdeklődést iránta. Olyan embernek tűnt, aki mindent tud.

– Gyere velem! – mondta.

Beléptem a kabinba. A lift a felső emeletre vitt minket. Onnan kanyargós fémlépcső vezetett fel a tetőre. Fent hideg szél fújt, és az ég olyan színben játszott, mint a piszkos cserepek. A felhők rejtélyesen vonultak, mintha valaki gigantikus puzzle-t rakna ki odafönt. A sima, lapos tetőn néhány hosszukás, nedves folt villant fel homályosan. A város sötét volt, csak az utcai lámpák remegő, kékes hálózata pislogott. Az írógépek kattogása úgy halt el a messzi éjszakában, mint a zuhogó eső visszhangja.

– Fiacskám, megszegtéd a szabályzatot – fordult felém a tábornok –, habár nemes szándékkal tetted...

Úgy szorongattam a jelentésből kiesett lapot, mintha az lett volna az egyetlen menedékem.

– Ezenkívül szigorúan titkos információkba nyertél közvetlen betekintést – tette hozzá. – Mihez kezdjek veled?

Jeges borzongás járt át. Vártam az ítéletemet... A tábornok hallgatott, óriási alakja fenyegetően magasodott fölém.

– Mi más tehetnék, mint hogy előléptetlek – mordult rám váratlanul. – Végül is rendes gyerek vagy.

Éreztem, hogy térdem megroggyan az izgalomtól. Előléptetnek... El sem tudtam hinni. Elvégre ő mondta: „Rendes gyerek vagy, mi más tehetnék?” Vagyis...

– Hűséges leszel hozzám? – kérdezte szigorúan.

– Igen! – válaszoltam szívrepevsve.

- És teljesíteni fogod a parancsokat?
- Igen, igen! – ismételtettem ostobán.

– Alá kell írnod – mondta hivatalosan a hatalmas férfi, és kihúzott a hátsó zsebéből egy bőr számlakönyvet.

Megragadta a kezem, és a szájához emelte. Éreztem, hogy túéles fogai a mutatóujjamba mélyednek. Pokoli fájdalom járt át. A fogak felszakították a bőrt, a húsumat, és egészen a csontig hatoltak. Vér fröcskölte be keskeny ajkát. Vérző ujjamat a papírra helyezte. Egyfajta hieroglifát firkált bele...

– Gratulálok! – mondta. – Mától az állam szeme és füle vagy. Esténként megjelenysz itt, és jelentéseket fogsz írni arról, hogy mit láttál, mit hallottál. Saját irodád és írógéped lesz.

Értetlenül bámultam rá, a fájdalomtól és a rémülettől megborzadva.

– Nem is örülsz? – kérdezte.

A tábornok elmosolyodott; apró, éles fogait sárgás penész borította. Súlyos, büdös szag csapott meg. Hirtelen kinyújtotta hatalmas karjait, derékon ragadott, és a feje fölé emelt. Mint egy tehetetlen rovar, úgy csapkodtam végtagjaimmal. Szemei mint lángoló, bíbor golyók hatoltak belém egy pillanatra. Arcán a vörös sörték égnek meredtek. Óriási lépésekkel a tető széléhez mentel, és rettenetes erővel a szakadékba hajított.

Már néhány méterrel azelőtt, hogy halálra zúztam volna magam a cementburkolaton, halott voltam a rémülettől. Ügyesen és gyorsan kicsusszantam kőként zuhanó testemből. Nagyon könnyű és fürge voltam. Mint láthatatlan éjjeli pillangó köröztem az utcai lámpák körül. Még igencsak össze voltam zavarodva. De hamarosan rájöttem, hogy nem vagyok egyedül. Sokan voltunk! Társaim segítettek, hogy eligazodjam az új helyzetben, és megszokjam meglepő állapotomat. És íme, már közölük való vagyok. Átsonok a falakon, leülök az emberek asztalára, és hallgatom, miről beszélnek. Vagy belebújok a telefonkagylóba. Néha ráülök valamelyik ember vállára, és egész nap magával hordoz anélkül, hogy észrevenné. Sem a vécén, sem az ágyban nem válok meg tőle. Őrködöm... Aztán késő éjszaka, amikor hallom a fordított csillag leküzdhetetlen hívását, a többiekkel együtt elrepülök a városközpontban lévő, hatalmas épülethez. Ott van az irodám. Vár rám az írógép, a hivatalsegéd új, hófehér lappal töltötte meg. Már csak az marad hátra, hogy begépeljem soron következő jelentésemet.

Iván Andrea fordítása

Alek Popov (1966) kilenc prózakötetet írt. Diplomataként dolgozott a londoni bolgár nagykövetségen. 2001-ben kiadott *Miszija London* című könyve 2004-ben magyarul is megjelent. (Ismertető e számunk *Ablak* rovatában.)

Vándorvirágok

Bolgár apró írások

Mintegy százszerzős szokatlan antológia körvonalazódik előttem. Benne jó két évtizede gyűjtött fordításaim: „rövid formák” a kortárs bolgár irodalomból. Valahogy szembeszökő volt, midőn annyit barangoltam bolgár alkotók folyóiratközlései között... valamiképp megbúvó vonulatnak állt ez össze előttem: különös jelenség, erő a kicsinyiségben, láttam akkor. Azután – főleg az utóbbi másfél évtizedben – már belekerültek kötetekbe, már kisebb-nagyobb opusok is jelentek meg kifejezetten ilyen formákból, tarkán. Komolyak és játékosak. A bolgár haiku pedig kivételes virágkorát éli, világrangú. Érdemes volt elbíbelődnöm velük. Csep-
pet sem fárasztó. Az olvasó is így lesz vele. A múltból máig külön-külön megfontolásokat, magyarázatokat módoltam ki hozzájuk. Közülük egy pár:

1. 1979-ben megjelent magyarul Atanasz Dalcsev *Töredékek* című kötete. Őt idézem: „Ki a tökéletességre tör, töredéket teremteni kárhoztatott.”

2. Az 1990-ben felsokasodott új bolgár irodalmi lapok egyike a *Fragmenti* volt. Plovdivban jelent meg – száz példányban.

3. A fragmentum alkotóelemeire bontja a gondolatot, azoknak különös értelmet s önálló létet ad, és új térszerkezet jelenik meg.

4. „A világot teremtve Isten töredékeket teremtett.”

5. Lehetett érettség, bök, dac, távlatlanság, ellenhatás, csömör, lepel – véltem-mondtam korábban.

6. A nyolcvanas, hetvenes... években mint közlésre méltatlant, mint mellékterméket a bolgár szerkesztőségek szinte-szinte csak elutasították a néhány soros verseket, az aforisztikus prózát, a mondat-gondolatot.

7. Bizony idegesítőek voltak (lehetek) a hatalom számára a „kicsi készek”. Hát ilyen kurtán elmondható a MI – fricskáz engem ez itt? A széles távlatokban hömpölygő, hatalmas egységességben idekérészkedik kértlenül holmi körömpiszokkal?

8. Holott nem forgácsok, véletlen és véletlen ficánkos versikék, abszurdoid futamok, lapidáris bölcselmek, fintorok vagy kavicsok voltak, hanem késztermékek, „mindeneműek”.

9. Semmitmondok?

10. Az ismert szláv s a meglévő déli bőbeszédűség ellen, íme, bizonyíték: a szűkszavúság. Szavakban legyünk legalább összefogottak.

11. Gondolatokra mindig futotta, robbanó erejű versbe szedésre – sietésben, ráérésben, börtönben vagy emigrációban. A sűrített megfogalmazásra: tiltott kimondásra vagy a bújtatás egyik formájaként.

12. Félretette a szavakat is, élére állítva mind. S miket jobb napokra kuporgatott – elő-előcsempészett belőlük kicsinyként.

13. Szocminimalizmus. Ilyen szellemes kitalálmány is felütötte egyszer fejét, játékos irányadás. Az oldás idején már.

14. A köztes lét rövid. A bennünk vezető út. A hangzás és a visszhang. Apróság.

15. Kiindulás: ki a rögöt nem becsüli, hegyekben legyen csak ré-

sze. Bontakozás: 1) Birok az élet. 2) Aranyrögöt lelteni lehet, aranyhegyet halmozni.

16. Mert: sietünk élni?, a gondolat merészkedése?, szárnycsapások?, húz a föld?

17. Telik tőlem ennyire most, fordul az ezred, kapkodom fejem, cincog

a fillér, meg különben is – most már mindent szabad.

18. A szavak akár nem is kell hogy ismerjék egymást – zsúfolódnak a légtérben. Idegenek is egymásnak, összepallérozom őket, hátha... De néhány sornál többre így nem futja.

19. Short message service, OK.

S hogy mi a rövid, a kurta, az apró, a töredék s a többi hasonszerzet ismerve, mértéke? Nincs rá megmondható. Döntöttem önkényesen – most én. A legrövidebb szerzés Rumén Sztojanové. Címe: *Nyugalom*, szövege:

A *Magoncok és morzsák* címet kapott gyűjteményből néhány típusból hozok mutatónak – némelyektől csupán s kicsit többet.

Sz. Gy.

Ivan Canev

Távol otthonról

Sarjad a sarkok várakozása, mikor te nem vagy ott, az ablak egyre az utat lesi, s a lépésekre fülel az ajtó.

Szvetlozarhoz

Bárcsak emlékezniél rá pirkadatkor, hogy áll egy fa a dombon. Valahol, messze, eljövendő esték barátságában egy neve nincs fa.

Epifánia

– Akár hajnali ima után a lelkek, menynyi szárny rebeg a levegőben, s oly légi a világ, midőn az utolsó sóhaj elröppen.

Ragtime

Idegbeteg a sötétben szendergő szelőlő... egy érintés csupán, már szökken, és rekedt szinkópák dörrennek elő. Ördögi kis csöveken, siókon, akár a nyál, kék ereszcurgón szaladnak

össze: csöpp-csöpp, csöpp-csöpp, csöpp-csöpp.

Csöpp-csöpp, csöpp-csöpp, mily túlvilági csepegtető, dolgozik a föld alatti lét, a szórakoztató pokol nem alszik. Vigadnak az elveszett illúziók éjszakai kontárjai. Álmos morfiumkalfákat mesefecskendőkkel mulattatják seherezádék. Koronán vett fejek önfeledésben. A szürrealista bohóc pedig figyelmeztet:

„Mentse magát, ki hogyan tudja, mert szétszivárgott az idő! Átperegnek a homokszemek az órában, parttalan áradnak a szaharák, tárgyak, boszorkányok, századok elfolynak, elfolyik az egész történelem. A rettenet marad csak meg bennünk!”

Petar Csuhov

*Alkony. December.
A tél deres hajában
jégrózsza nyílik*

— — —

*Földbe leszúrtam
fuvolám, mellé a kést –
ki melyik virágzik?*

*Aludj és hallgasd:
balk dallal benned
a balál megijfodik.*

— — —

*Kicsi kápolna.
Vele szemben kaszinó.
Istenre teszek.*

— — —

*Mikor levetkőzött,
rubáján a rózsza
elbervadott mind.*

— — —

*Őszi reggel.
Az ágak közt sárga bolla
rágja az esőt.*

Krisztin Dimitrova

Vitataktika

- Válassz:
Tik vagy tak.
- *Tik.*
- *Nem,*
tak.

Apád most

*Édesapád most
elég távol van. Öreg
s lilomot szed
egy végtelen réten,
bocsánatot kér minden szakajtott
virágtól: „Nem tudtam,
nem tudtam, hogy ez is fáj.”
Nem, nem lilomot szed,
hanem pipacsot. Szerteszalad
ujjain mind.*

A parancsoló

*Hatalmam van
a gyertyakanóchoz
kötött láng fölött.*

*Fényes testét
egyetlen fúvással
kettébasíthatom
Félelemben telnek napjaim:
el ne oldódjék a láng,
fúvást bár ne hallanék.*

Szvetlozar Igov

- A kis népek olyanok, mint az apró emberek: gyanakvók, sértődékenyek s ágaskodók.
- A határtalan hatalom az örülettel határos.
- Nem az a legszörnyűbb, hogy az ember pótolható, a legszörnyűbb az, ha felesleges.
- A farkasok nem szülnek csordákat, a csordák azonban szülnek farkasokat.
- Az idősek s a fiatalok másként s másként koránkelők. A fiatalok szeretnek élni, az idősek odázzák az örök álmat.
- Van aforizma, mely a túlcsondult pohár cseppjére, van, amelyik az üres zsákból kirázott morzsára hasonlít.
- Egyes nemzetek írják a történelmet, mások – másolják.
- Akasztásra legalkalmasabb a családfa.
- Egy ismert történész arról akar meggyőzni, hogy mennyivel jobb lett volna, ha a bolgár nép nem török, hanem osztrák rabság alá kerül. A nyugati rabság – miként ezt az Osz-

rák–Magyar Monarchiában élő szlávok esete mutatja – civilizáltabb volt.

Íme, mit felelt e kérdésre Tolsztoj: a Moszkvából kivonuló oroszok számára a „jobb lesz majd a francia irányítás alatt vagy rosszabb” kérdés nem létezik: „francia irányítás alatt nem lehet lenni: ez a legrosszabb”.

Szerintem ez az egyetlen válasz a kérdésre: melyik rabságban lenne „jobb”.

– Néhány szót „európaizálódásunkról”. Nem szabad elfelejteni, hogy bizonyos értelemben Európa európaizálódása, Európává válása balkanizálódása révén történt meg, úgy értem, akként, hogy tudatosította örökségét, azt az utód-voltot, hogy új kultúráját Hellasz mintájára teremtette meg. Hellasz pedig mégiscsak a Balkánhoz tartozik. A Balkán is adott valamit Európának, hogy az Európa legyen, aztán, a balkáni népek – átdolgozva s új szakaszban, más formában – visszavették azt tőle, hogy ismét Európa legyenek. A kultúra, úgy látszik, ilyen körcsere szerint alakul.

Ekaterina Joszifova

BEHÚZOTT SZÁRNYAKKAL

tépázott szárnyakkal

megperzselt szárnyakkal

száll le

az éj

közöttük kibullunk

röpülünk

A MENEDÉK

nem menedék:

a menedék az ahol

érzed hogyan fogad el az élet

folyik körülötted

benned

és nélküled

Ott

Ott

*jéghideg, szikrázó és
a szűkösséget széttáró. Ott
én nem voltam.*

Az árnyék

Szép a póre falon

tiszta

*így szín nélkül ráncatlan
mozdulatlanul.*

Marin Kolev

Líragrafikák

S

így

minden

főntebb álló

az alatta lévőre

lép, rajta nyugszik.

Jaj a leglentebbieknek.

Ropognak csontjaik, csigolyáik.

*De gyakrabban áll a piramis a csúcsán,
s akkor az egész súly egyetlen főre esik.*

— — —

Két

egyforma

piramis egyszerűen

egyesül, amíg minden

más esetben egyikük elveszti

*csúcsát, s marad pusztán szárnalmas
töredék, bármennyire is kezes ütésben*

talált egymásra kő és kalapács.

Parafa s vas figurája jobban

boldogult volna, de

csak mint bója

tajtékos

vízen.

Nikolaj Szarafov

Bagonalizmusok

Miután a történelmileg „szükségszerű” név szerint és önmegszólítván Lukawago Bagónak kereszteltetett el, bajosan volt ajánlandó odaadottság nem nyújtása.

— — —

A világtörténelem fehér foltjai útján a többekközötthöz létrejött ugyanez veres-feketében – az eszme színskálája, amelynek gazdag paletta volta kolorálja a „Lukavágó-Baginónak” az „emberelefántból” „Lukabagó-Vaginóba” történő színtelen átmenetét, szemléletes szemszögből ez pedig a „primitarizmus” egyszerűsített szótárában található, ha egész meglelési biográfiájának rövidítése alatt keresik majd.

— — —

Megérett a szükségessége, hogy a megfelelő minisztérium kebelén belül tündököllő osztályt hozzanak létre – amely, annak volt rendje s módja szerint, a lukawago-bagói elefántizmus teljes bájos ormánykodásának felragyogása után virradott fel.

Alekszandar Szekulov

A bolgár nép és az állami, politikai és egyházi férfiak közötti viszony Rómeó és Júlia híres szerelmi jelenetének fonákjára hasonlít leginkább.

Potenciális csábítói mivoltukban a férfiak keményen markolják az erkély vasát, a nép pedig a szemérmes Júlia szerepében szemérmesen kukucskál valahol a rózsák között.

A bolgár Rómeó gondja nem az, hogy Júliát rávegye, jusson fel hozzá, hanem hogy hazafias kitartást szítson benne, miszerint történelmi helye éppen a rózsák között van.

Itt jön segítségül a nyelv.

Mert miként a szerelmes párbeszédben, ugyanígy a politikai udvarlásban is az a cél, hogy elcsábítson és otthagyon. Ez arra készíti a színészeket, hogy kifejezetten ügyeljenek az intonációra, a fenyegető suttozásra, a kifejező mimikára, miközben mit sem törődnek a mondottak értelmével, ami pedig a szerelmi diadal kötelező feltétele.

S amíg tart ez a híres-neves-szerelmi tragédia, az erkély mind magasabbra emelkedik, a rózsza pedig egyre sűrűbb lesz.

— — —

Az embernek néha elege lesz, eladja juhait, és fölbballag egy áfonyával benőtt dombra.

Hentereg a fűpamlagon, kéjeleg a széllal, és csavarog csak a nyár áttetsző folyosóin.

Meglepheti ott az elfeledett érzés is, hogy él, de ez nem feltétlenül tragikus érzés.

Legfőljebb berúg, mint az ágyú, de mi jelentősége van bárminek is, ha az áfonyás dombon vagy?

Oktalan fickó volt az ördög, mikor Jézust a pusztába vitte, hogy megkísértse.

Mi mást tehetne ott a megkísértett, mint hogy ellenáll?

Vitte volna föl az áfonyás dombra.

Megtakaríthatta volna neki a Golgota megmászását. És a keresztet is elkerülhette volna.

Mária Magdolnáról pedig egyáltalán nincs ínyemre szót is vesztegetni.

Azzal az áfonyaillatú ajakkal...

A nava

A „nava” 1987-ben bontott zászlót. 1990-ben már azonos nevű periodikában gyülekeztek a filozófiával s elmélettel megtámogatott „bolgár rövidek”. A „nava-manifestum” – melynek értelmi szerzője és megfogalmazója Ivan Metodiev költő – első pontja így hangzik:

- Amennyivel több energia születik a szavak között, annyival kevesebb szóra van szükség. Amennyivel kevesebb szóra van szükség, annyival szabadabb a kifejezési forma. Mely bizonyos számú szó felett már (ritmikai, intonációs, gondolati, szerkezeti) ismétlés következik mindig, az ismétlés szabályt szül, a szabály pedig a szabadság halála. Sok szó – kevés szabadság. Az ezen elvet megvalósító legrövidebb formák összessége – ez a nava.

Néhány további pont a manifestumból:

- A nava a legrövidebb költői forma. Általában egy-két-háromsoros vers. De először is nem minden ilyen rövid vers nava, másodsor: vannak formák, melyek költőiek, de nem feltétlenül versek. A nava számára nem az a fontos, hogy vajon vers, vagy nem, hanem, hogy nava-e, vagy nem az. Ezért gyakran töredék, átfogó metafora, filozofikus aforizma formájában jelentkezik. A nava nem ismer szabályokat, vagy legalábbis legközelebb ahhoz az illúzióhoz áll, hogy szabály nélküli létezés is lehetséges. A szabadság az, hogy a művészet annak összetörése pillanatában jusson el a formához.

- Voltaképpen a szabályoktól való szinte teljes mentesség az egyik leglényegesebb különbség a nava és a haiku klasszikus változatai között.

Alekszandar Gerov verse például: *Fájdalom.*
Fáájdalom!
Fájdalmacsskám...

nem felel meg a haiku kívánalmainak, nem haiku, ám nava; Pascal „gondolkodó nádszálát” sem lehet versnek mondani, de ugyancsak nava. Nem állítható azonban minden metaforáról, hogy „ez nava”.

- Amikor megkérdezték Tosut, „Mi Buddha?”, azt válaszolta: „Buddha”; amivel ő egyáltalán nem választ adott, hanem csak megtalálta azt a folytatást a kérdéshez, amely a navához vezette, magát a kérdést a nava részévé tette:

– *Mi Buddha?*
– *Buddha.*

- Sorolhatók a példák, melyek elsősorban az ún. válasz nélküli vagy (logikai szempontból) értelmetlen kérdésekkel kapcsolatosak. Ezek tulajdonképpen főleg létezési kérdések – kezdve a „Mért nem semmi minden?” és a „Mi az értelme mindennek?” egészen a „Mire való a világ?” és a „Mi az élet (az ember) értelme?” – kérdésekig bezárólag. E kérdések mindegyikében az a közös, hogy a valóság formáján túlra mutatnak.

- Ha minden valóságot kölcsönösen összefüggő jelenségek együtteseként meg lehet határozni, akkor a valóságon belüli mozgás minden esetben októl okozatig, formától formáig tartó mozgás – vagyis minden esetben elválasztást és elválasztható (definiálható) formák közötti mozgás. Ezen át léptethető be a logikus mozgás fogalma.

- A létezésre másképp, mint költőien, nem lehet kérdezni, és nem is lehet másként rá válaszolni – csak költőien.

- A nava a költőiség pillanatisága.
- Miért élek? Egyáltalán: miért él bármi is? Mi Isten? Mi az anyag? Mi a lényeg, a mivolt? Van-e célja az életnek, rendeltetése? Mi a remény és a szenvedés értelme? E kérdésekre lehetetlen logikus választ találni, de lehetséges költői értelmezést keresni: minden válasz, mely úgy viszonyul a kérdéshez, amiként az elemek viszonyulnak egymáshoz a költői képben – igaz válasz.
- A világ értelmét keresni annyit tesz, hogy a világot mint jelenséget valamely költői térben vizsgáljuk meg.
- A lényeg elérhető, de meg nem található.
- Istent nem érdekli, ki hisz benne, csak az – ki éri el.
- Költői – ez azt jelenti: lehetséges.

*Ez egyszerűen –
mint az, ami.*

*Ez
az,
ami.*

(Krum Acev)

*Híd ez a fa az égbe röppenő
madár s az őt a földön követő
árnyék között.* **(Plamen Antov)**

Fejem párt és templom.
(Ivan Arnaudov)

*Az élet pedig
elérhető, akár
a lepke halála.* **(Georgi Barbarov)**

*a konyhai húsdarálóból ugyancsak
sok út ered
az idő egységében* **(Szofija Branc)**

*Azt hittem lehet szerelem
de az csak akár esőillat a levegőben
és hogy érzed mint záporozik valahol
de itt nem.*
(Szilvia Csoleva)

*E rezzenésben tetten érem a minden-
ség szerkezetét.
A világgal vitatom tekinteted.*
(Blaga Dimitrova)

*Reszketve kapcsolom be
inboxában őrzi-e még mindazt*

*amit beszélgettünk
mielőtt eget váltana mindegyikünk*
(Jordan Eftimov)

a bűn kihordható **(Cvetanka Elenkova)**

*Bizonyított tény
hogy a világegyetem tágul
következésképp
mi egymástól kölcsönösen
távolodunk* **(Georgi Goszpodinov)**

*A szív halálának szörnyű híre
végül az ujjakhoz is elért,
s körmüket a porba elválták.*
(Borisz Hrisztov)

*Tűzálló a ballagó lány,
ha mosolya hajnal,
méhe pedig tűzfészek.* **(Ani Ilkov)**

*Elfojtok egy tüzet, el egy másikat,
mennyi sok tüzet, hogy a hamuba
verssört vagy nevet
írhaszál* **(Mirela Ivanova)**

*Kivágtak egy fát,
de nézd, árnyéka a kertben
árválkodik még.* **(Zdravko Kiszjov)**

Üres térbe ne üssél – térdre hullasz.
(Ivan Kolarov)

*Legel a szamár a rozszban. Azután
rozsdállik.* **(Ilinda Markova)**

Mily királyi megjelenés –
kődpalástban
panyókán a szél. **(Ivan Metodiev)**

Megfagynak életem tájai, nyugodt
hidegség jár át. Ne fossz meg fájdalom-
mamtól, Isten. **(Rada Moszkova)**

Szeretem az éjszakát.
És a pillangóit.
Szeretem az éj pillangóit.
Színeiket.
És gombostűik. **(Murad Murad)**

Kedvesem,
sokáig hittem,
hogy tóled és tőlem
és nem valaki mástól
függ,
hogy legyen valami,
de tessék – nincsen csak semmi
és nincsen senki. **(Georgi Pasov)**

Némely ember jelleme, akár az árnyé-
ka – óránként változik. **(Ivajlo Petrov)**

Úgy játszott a macska az egérrel,
mint macska az egérrel. **(Ivan Radoev)**

Miért sietsz feltörni, forrás? Lejtő vár.
(Radoj Ralin)

Két hópehely szeretkezik
egy rendőrsapkán.
Walt Whitman sápad. **(Elin Rahnev)**

Földre huppan az alma –
éhes Newtont keres.
(Sztोजan Ranenszki)

Az éjszaka börtöne – tátong a Hold
– tárt ajtó az öröklétre – onnét is lát-
nak engem – öröklét – de nincsen két
hold ebben a templomban.
(Veszelin Szariev)

Tűnődésből hökkenés a tévedéstől
való félelem miatt. Gyors öltözködés,
rendbehozás. Lefelé menés a lép-
csón. A kapu kinyitása. Váratlan kint-
re kerülés. Tévedés. **(Ivan Sztanev)**

Ne vess követ a halálra,
amikor
halálhajtásnyira vagy tőle. **(Aziz Tas)**

Két csók között
mind a kettő
– magányossága. **(Malina Tomova)**

Mennyire más nap
Reggel óta pukkadoznak
a gránátalma bimbói **(Penka Vatova)**

Ivan Canev (1941) költő. Több magyar kortárs költő és klasszikusok bolgár fordítója. Magyarul verseskötete jelent meg. **Petar Cuhov** (1961) költő, prózaíró és zenész. **Krisztin Dimitrova** (1963) hat verseskötet és három prózakötetet jelentetett meg. **Szvetlozar Igov** (1945) professzor, irodalomtörténész, esszéista, költő. Átfogó irodalomtörténeti kötetek szerzője. **Ekaterina Joszifova** (1941) költő. Tucatnyi verseskötet jelent meg. **Marin Kolev** (1939) Lovecsben élő költő. **Nikolaj Szarafov** (1944) képzőművész, író. 1970 óta Münchenben él. A Bagonalisztikai Intézet alapítója. **Alekszander Szekulov** (1964) Plovdivban élő költő és prózaíró.

Krum Acev (1948); **Plamen Antov** (1964); **Ivan Arnaudov** (1932); **Georgi Barbarov** (1955); **Szofija Branc** (1949); **Szilvija Csoleva** (1959); **Blaga Dimitrova** (1922–2003); **Jordan Eftimov** (1971); **Cvetanka Elenkova** (1968); **Georgi Goszpodinov** (1968); **Borisz Hrisztov** (1945); **Ani Ilkov** (1957); **Mirela Ivanova** (1962); **Zdravko Kiszjov** (1937); **Ivan Kolarov** (1923); **Ilinda Markova** (1944); **Ivan Metodiev** (1946–2003); **Rada Moszkova** (1933); **Murad Murad** (1970); **Georgi Pasov** (1960); **Ivajlo Petrov** (1923–2005); **Ivan Radoev** (1927–1994); **Elin Rahnev** (1968); **Radoj Ralin** (1923–2004); **Sztोजan Ranenszki** (1952–2004); **Veszelin Szariev** (1951); **Ivan Sztanev** (1959); **Aziz Tas** (1973); **Malina Tomova** (1950); **Penka Vatova** (1959)